

Козловець М. А.,
доктор філософських наук, професор,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

ГЛОБАЛЬНИЙ СВІТ І ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ

Сучасний світ переживає надзвичайно складний і суперечливий період трансформації, формується нова глобальна система координат. Активна протекціоністська політика й новий ізоляціонізм США; параліч Європейського Союзу, який ніяк не може знайти нову модель свого функціонування; розбірливості з власними політичними й економічними проблемами; вихід Великобританії з ЄС; тяжіння західного співтовариства до ситуативних, кон'юнктурних рішень, які не несуть стратегічної перспективи, засвідчують, що Захід – як провідна цивілізація – перебуває у кризі, характеризується деструктивними тенденціями [1, с. 32–46]. Нині світове співтовариство погало перед загрозою глобальної фінансово-економічної кризи, трагічно обтяженою пандемією коронавірусу.

Глобалізаційні процеси та трансформаційні перетворення в Україні відбуваються для останньої двояко. З одного боку, – це необхідність інтеграції до європейської і світової спільноти, а з другого, – формування власної стратегії та забезпечення національної безпеки. Останні події в Україні навколо неї засвідчують не лише геополітичний, а й цивілізаційний конфлікт між різними системами цінностей й моделями розвитку. Україна фактично є територією світового протистояння, на якій реалізуються інтереси інших держав. Відсутність стратегічного проекту призвела до того, що Україна, яка успадкувала значний ресурсний і виробничий потенціал, не виявила здатності до самостійного розвитку і стала, за висловом З. Бжезінського, «геополітичним аналогом вимираючих біологічних видів», безпека яких залежить від прихильності США [2]. Ускладнення міжнародного становища України зумовлено й тим, що в умовах подальшої трансформації міжнародних відносин у бік багатополарності послаблюється роль США, країни, які все більше відчувають дефіцит зовнішньополітичного ресурсу і реалізації своїх глобальних геополітичних інтересів.

Сьогодні Україна, на думку Л. Шевцової, стала тим чинником, що визначив декілька тенденцій світового розвитку. По-перше, Україна є, мабуть, найбільш динамічним державним утворенням на нинішньому пострадянському

просторі, готовим до реальної трансформації. Вона продемонструвала готовність вийти з пострадянського стану й борсання в сірій проміжній зоні та обрати європейський вектор розвитку. По-друге, Україна стала тестом на готовність російського правлячого класу відмовитися від самодержавства, яке виживає за рахунок розбудови довкола Росії галактики залежних держав-сателітів. По-третє, Україна стала тестом на готовність Заходу, й передусім Європи, знову знайти свою місію й сформувати активну зовнішню політику, спрямовану в майбутнє [3, с. 3].

Нестабільність нинішньої геополітичної ситуації, прискорення динаміки змін у світі вимагають від української держави адекватної реакції, що практично не можливо за відсутності стратегічних орієнтирів. Україна, на жаль, й досі не сформувала своєї національної геостратегії. Причиною тому є як об'єктивні, так і суб'єктивні причини. До перших можна віднести те, що геополітичне становище України на межі європейської і євразійської цивілізаційних культур історично сформувало неоднорідність ментальності українського народу, що ускладнює формулювання спільної національної ідеї, загальнонаціональних інтересів, системи геополітичних пріоритетів. Суб'єктивними причинами є відсутність чіткого визначення геополітичних пріоритетів України, «приватизація» владою та олігархічними кланами національних інтересів. Саме геостратегія, розроблена з урахуванням внутрішніх і зовнішніх реалій життєдіяльності країни, розширює обрії передбачення і відкриває можливість своєчасно або превентивно реагувати на те, що відбувається у глобальному світі. Розробка й ухвалення національної геостратегії – це питання про існування України як суверенної держави, історичної долі українського народу [4, с. 371–372].

Більш предметна й цілеспрямована політика європейського вибору стає закономірною реакцією на загрозу маргіналізації на світовій арені, втрати цивілізаційної ідентичності та перетворення на сіру зону перманентного конфлікту між Росією і Заходом. Якщо в західний європейський простір Україна має увійти як вже визнаний в його межах суб'єкт геополітичних процесів, то з російського геополітичного простору Україна має вийти, ствердивши себе як суб'єкта. В українському євроінтеграційному дискурсі усі ці колізії спричинили суперечливі моменти, зокрема: 1) існування антизахідних настроїв у російськомовних регіонах держави, що зазнають потужного пропагандистського впливу з боку Росії; 2) зростання взаємної недовіри учасників європейсько-українського діалогу на тлі обопільної неготовності до практичних інтеграційних кроків; 3) поява нових концепцій міжнародної, геополітичної і навіть цивілізаційної суб'єктності України, що

дозволяли б зняти суперечності євроінтеграційного курсу з порядку денного національного самовизначення на більш пізній період.

На перешкоді реалізації євроінтеграційної стратегії України поставили неготовність ЄС до нового розширення та втрата регіоном Центрально-Східної Європи стратегічного значення в політиці США, і протидія Російської Федерації. Інтереси останньої відносно України пов'язані, з одного боку, з цивілізаційною ідентичністю значної частини населення, історичними, економічними, родинно-побутовими зв'язками, близькістю культур, мов та ін.; а з другого, – Росія намагається за будь-яку ціну повернути країні самодержавну велич, стати світовим лідером в економіці, політиці, науці й культурі, перетворитися на альтернативу начебто зникаючому зі сцени Заходу. Так, в одному з інтерв'ю президент Росії В. Путін заявив: «Інтеграція Росії та України разом з їхніми спроможностями і конкурентними перевагами приведе до появи глобального суперника для Європи та світу. Ніхто цього не хоче. Ось чому вони роблять усе, щоб нас розділити» [5, с. 9].

Замість побудови логіки поведінки, яка була б автентичною зміненому геополітичному статусу країни, Росія нав'язує і прощтовхує в Європі і в світі в цілому свою реставраційну модель світоустрою. Причому цей проект розглядається не тільки в контексті побудови самої Росії як світової держави, але й як частина більш глобального геополітичного проекту, пов'язаного з облаштуванням за російськими уявленнями нового біполярного світу. Щодо України, то головною метою втілення цього проекту має бути, очевидно, облаштування України у відповідності з російськими світоглядними уявленнями про «правильний» політичний, соціально-економічний та життєвий устрій [6, с. 565–572].

Враховуючи відсутність у більшості країн колишнього СРСР щирого бажання повернутися під контроль Росії на шкоду власним національним інтересам, керівництвом Російської Федерації реалізується комплексна програма примусового залучення їх до російських інтеграційних ініціатив. Відносно України, то реально існує низка факторів, які працюють на Росію. По-перше, українська економіка певним чином залежить від російської. По-друге, Україна значною мірою здала свій інформаційний простір північному сусіду. У культурному плані українці (принаймні значна їх кількість) і далі живуть в інформаційному просторі російської культури. І, по-третє (і головніше), Україна за всі роки незалежності так і не спромоглася виростити свідому політичну й культурну еліту, яка могла б конкурувати з російською. Вона не лише не здатна провести системні зміни, а й навіть має низький рівень політичної та геополітичної грамотності.

просторі, готовим до реальної трансформації. Вона продемонструвала готовність вийти з пострадянського стану й борсання в сірій проміжній зоні та обрати європейський вектор розвитку. По-друге, Україна стала тестом на готовність російського правлячого класу відмовитися від самодержавства, яке виживає за рахунок розбудови довкола Росії галактики залежних держав-сателітів. По-третє, Україна стала тестом на готовність Заходу, й передусім Європи, знову знайти свою місію й сформувати активну зовнішню політику, спрямовану в майбутнє [3, с. 3].

Нестабільність нинішньої геополітичної ситуації, прискорення динаміки змін у світі вимагають від української держави адекватної реакції, що практично не можливо за відсутності стратегічних орієнтирів. Україна, на жаль, й досі не сформувала своєї національної геостратегії. Причиною тому є як об'єктивні, так і суб'єктивні причини. До перших можна віднести те, що геополітичне становище України на межі європейської і євразійської цивілізаційних культур історично сформувало неоднорідність ментальності українського народу, що ускладнює формулювання спільної національної ідеї, загальнонаціональних інтересів, системи геополітичних пріоритетів. Суб'єктивними причинами є відсутність чіткого визначення геополітичних пріоритетів України, «приватизація» владою та олігархічними кланами національних інтересів. Саме геостратегія, розроблена з урахуванням внутрішніх і зовнішніх реалій життєдіяльності країни, розширює обрії передбачення і відкриває можливість своєчасно або превентивно реагувати на те, що відбувається у глобальному світі. Розробка й ухвалення національної геостратегії – це питання про існування України як суверенної держави, історичної долі українського народу [4, с. 371–372].

Більш предметна й цілеспрямована політика європейського вибору стає закономірною реакцією на загрозу маргіналізації на світовій арені, втрати цивілізаційної ідентичності та перетворення на сіру зону перманентного конфлікту між Росією і Заходом. Якщо в західний європейський простір Україна має увійти як вже визнаний в його межах суб'єкт геополітичних процесів, то з російського геополітичного простору Україна має вийти, ствердивши себе як суб'єкта. В українському євроінтеграційному дискурсі усі ці колізії спричинили суперечливі моменти, зокрема: 1) існування антизахідних настроїв у російськомовних регіонах держави, що зазнають потужного пропагандистського впливу з боку Росії; 2) зростання взаємної недовіри учасників європейсько-українського діалогу на тлі обопільної неготовності до практичних інтеграційних кроків; 3) поява нових концепцій міжнародної, геополітичної і навіть цивілізаційної суб'єктності України, що

дозволяли б зняти суперечності євроінтеграційного курсу з порядку денного національного самовизначення на більш пізній період.

На перешкоді реалізації євроінтеграційної стратегії України постали і неготовність ЄС до нового розширення та втрата регіоном Центрально-Східної Європи стратегічного значення в політиці США, і протидія Російської Федерації. Інтереси останньої відносно України пов'язані, з одного боку, з цивілізаційною ідентичністю значної частини населення, історичними, економічними, родинно-побутовими зв'язками, близькістю культур, мов та ін.; а з другого, – Росія намагається за будь-яку ціну повернути країні самодержавну велич, стати світовим лідером в економіці, політиці, науці й культурі, перетворитися на альтернативу начебто зникаючому зі сцени Заходу. Так, в одному з інтерв'ю президент Росії В. Путін заявив: «Інтеграція Росії та України разом з їхніми спроможностями і конкурентними перевагами приведе до появи глобального суперника для Європи та світу. Ніхто цього не хоче. Ось чому вони роблять усе, щоб нас розділити» [5, с. 9].

Замість побудови логіки поведінки, яка була б автентичною зміненому геополітичному статусу країни, Росія нав'язує і проштовхує в Європі і в світі в цілому свою реставраційну модель світоустрою. Причому цей проект розглядається не тільки в контексті побудови самої Росії як світової держави, але й як частина більш глобального геополітичного проекту, пов'язаного з облаштуванням за російськими уявленнями нового біполярного світу. Щодо України, то головною метою втілення цього проекту має бути, очевидно, облаштування України у відповідності з російськими світоглядними уявленнями про «правильний» політичний, соціально-економічний та життєвий устрій [6, с. 565–572].

Враховуючи відсутність у більшості країн колишнього СРСР щирого бажання повернутися під контроль Росії на шкоду власним національним інтересам, керівництвом Російської Федерації реалізується комплексна програма примусового залучення їх до російських інтеграційних ініціатив. Відносно України, то реально існує низка факторів, які працюють на Росію. По-перше, українська економіка певним чином залежить від російської. По-друге, Україна значною мірою здала свій інформаційний простір північному сусіду. У культурному плані українці (принаймні значна їх кількість) і далі лишаються в інформаційному просторі російської культури. І, по-третє (можливо, найголовніше), Україна за всі роки незалежності так і не спромоглася виростити свідому політичну й культурну еліту, яка могла б конкурувати з російською. Вона не лише не здатна провести системні зміни, а й демонструє низький рівень політичної та геополітичної грамотності.

Щоправда, є чинники, які стримують експансію Росії відносно України. По-перше, за роки незалежності у нас виросло нове покоління, яке не знало радянської дійсності і для якого незалежність української держави є цінністю. По-друге, в українському суспільстві переважають настрої євроінтеграції, а не настрої інтеграції з Росією. По-третє, незважаючи на певну залежність нашої економіки від Росії, вона все-таки має сильний європейський вектор. Це й дає можливість Україні балансувати між Росією та Європою. По-четверте, в Україні зберігаються потужні політичні, громадські, релігійні, інформаційні та культурні структури, які зорієнтовані не на Росію, а на Захід [7, с. 14].

На жаль, Європа виявилася не готовою ефективно протидіяти цивілізаційному наступу Росії на Захід, її агресивній стратегії з перегляду світового устрою та реставраційній моделі відносин з Україною. Більше того, вона навіть не хоче визнати російсько-українську війну. Очевидно, що нинішній тиск на Україну з боку Росії не зменшиться. Європа має усвідомити, що не слід більше концентруватися на собі, а потрібно формувати власну місію.

Європейський вибір України як проект національного самовизначення зіштовхнувся сьогодні з низкою суперечностей, невідповідністю взаємних очікувань суб'єктів цього процесу. Вихід з цієї кризи зовнішньополітичного самопроєктування можливий, по-перше, на шляху переосмислення євроінтеграційного проєкту в напрямі його наближення до реалій сучасної міжнародної політики та критичної оцінки стану справ в Україні, і, по-друге, шляхом пошуку нового проєкту набуття зовнішньополітичної суб'єктності та значущості. В теоретичному плані це потребує подальшого пошуку відповідного місця державі у глобальній системі координат, а в практичному – диктує необхідність створення механізму реалізації національних інтересів політичного, економічного й культурного характеру на всіх рівнях. Україна має остаточно визначити стратегію свого економічного розвитку та пріоритети в світовому економічному господарстві, з'ясувати, в чому полягають її реальні державні інтереси й розробити тактику реалізації останніх, визначитися з вибором своїх стратегічних партнерів і союзників [8].

Для досягнення стратегічної мети – перетворення України в потужного регіонального лідера – життєвоважливе значення має проведення ефективної економічної політики, причому не з точки зору формального зростання ВВП, а саме з погляду розвитку. Досягти такої ефективності в межах старої моделі не можливо. Більш ефективний економічний розвиток задає та модель економіки, яка базується на новітніх технологіях, інноваціях, які можна назвати суверенітетуотворюючими. Саме за такого підходу й можливе до-

сягнення оголошеного Президентом України В. Зеленським у Давосі-2020 завдання для України – стати лідером Центральної та Східної Європи.

Оптимізація процесів державотворення, суспільних трансформацій і зовнішньополітичного механізму вимагає чіткого перспективного бачення ролі і місця України в сучасному світі, формування чіткої геополітичної стратегії на середньострокову та довгострокову перспективу, набуття справжньої, а не формальної суб'єктності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Никитин А. И. Современный миропорядок: его кризис и перспективы. *Политические исследования*. 2018. №6. С. 32–46.
2. Бжезінський З. Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи. Львів – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. 236 с.
3. Шевцова Л. 2013 рік: яким був світ у році, що минає? *День*. 2013. 27–28 грудня. С. 3.
4. Лукашевич В. М. Глобалистика: Учебное пособие. 3-е издание, переработанное и дополненное. Львов: «Новий світ-2000», 2006. 540 с.
5. Сірук М. Про безпековий сектор та парламентський контроль. *День*. 2020. 5 березня. С. 8–9.
6. Перепелиця Г. Україна поміж Європою та Росією: дилема вибору зовнішньополітичних пріоритетів. *Україна дипломатична. Науковий щорічник*. 2012. Вип. 13. С. 565–572.
7. Кралюк П. Міжмор'я: історія та перспективи. *День*. 2020. 29 січня 2020. С. 3, 14.
8. Політико-правова ментальність українського соціуму в умовах європейської інтеграції: монографія / [О. О. Безрук, В. С. Бліхар, Л. М. Герасіна та ін.]; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2019. 744 с.

Нечітайло І. С.,

доктор соціологічних наук, професор,
Харківський гуманітарний університет
«Народна українська академія»

РЕФОРМА «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА»: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В ОСВІТНІЙ ПРАКТИЦІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Нова українська школа (НУШ) – ключова реформа Міністерства освіти і науки України. Її називають «серцем» кардинальних змін вітчизняної освіт-